

- активно використовувати досвід розвинених країн у створенні сприятливих умов для іноземних інвесторів, у тому числі в частині пільгового режиму;
- стабілізувати законодавчу базу (податкове, митне, торговельне законодавство тощо) та порядок відшкодування податку на додану вартість підприємствам-експортерам;
- розвивати практику проведення профільних аукціонів з метою поліпшення інвестиційного клімату в регіоні.

Література

1. Данилишин Б.М., Корецький М.Х., Дацій О.І. *Інвестиційна політика в Україні*. – Донецьк: Юго-Восток Лтд, 2006. – 292 с.
2. Майорова Т.В. *Інвестиційна діяльність: Навчальний посібник*. – К.: ЦУЛ, 2006. – 324 с.
3. Закон України “Про режим іноземного інвестування”, прийнятий Верховною Радою України № 94-96-ВР від 19 березня 1996 року.
4. Офіційний сайт Головного управління статистики в Івано-Франківській області // <http://www.piar.org>; <http://zik.com.ua>.
5. Статистичний збірник: Івано-Франківщина. Україна. Світ за 2007 рік. – Івано-Франківськ, 2008. – 324 с.

УДК 37.015.6:330.322

В.І. КУЦЕНКО, Г.І. ЄВТУШЕНКО
Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

МІСЦЕ І РОЛЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

*Освіта – це джерело розумного,
доброго, вічного*

К. Ушинський

Основна функція освіти – забезпечення інноваційного шляху розвитку економіки, задоволення потреб роботодавців у кадрах.

Упровадження інвестиційно-інноваційної моделі економічного розвитку потребує постійного вдосконалення освіти. Особливо це стало відчутним в умовах ринкових відносин, коли кожному фахівцю необхідно постійно оновлювати знання, змінювати сферу професійної діяльності декілька разів за період свого трудового життя. Навчання протягом усього життя – це можливість бути затребуваним у будь-яких соціально-економічних умовах. Кваліфікація, яку здобув фахівець у вищому навчальному закладі, має постійно приводитись у відповідність до змінюваних вимог і доводитись до рівня, якого вимагає новий вид трудової діяльності. Сьогодні знання оновлюються швидше,

© В.І. Куценко, Є.В. Євтушенко, 2008

ніж відбувається зміна поколінь. Тому освіта має осучаснюватись на основі новітніх технологій через широке впровадження.

Перехід ВНЗ на багаторівневу структуру освіти як важлива умова вдосконалення професійної підготовки дозволяє здійснювати переорієнтацію змісту з предметно-методичних позицій на загальноосвітній і професійний розвиток. Це, у свою чергу, передбачає необхідність:

- урахування потреб студентів для досягнення найбільшого розвитку професійно-педагогічних здібностей у навчально-виховному процесі ВНЗ;
- забезпечення оптимального поєднання теоретичних основ з технологічною складовою шляхом залучення студентів, слухачів до організації виховного середовища як під час навчання, так і проходження практики;
- здійснення творчого підходу до організації самостійної роботи студентів, слухачів, оновлення її форм у педагогічних ситуаціях;
- формування у студентів моделі ефективного використання всіх ресурсів як у навчальному процесі вузівської і післядипломної освіти, так і в майбутній професійній діяльності тощо.

Сьогодні перед ВНЗ стоїть завдання підготувати не лише професіонала, а творчу особистість. А це можливо лише у випадку, коли такими особистостями є кожен викладач і перш за все керівник навчального закладу. Світовий досвід дає підставу стверджувати, що саме тісна співпраця студентів і викладачів забезпечує формування такого потенціалу, який дозволив би успішно вирішувати як соціальні, так і економічні проблеми.

Цьому насамперед сприяють економічні знання, що лежать в основі економіки знань. Остання є результатом розвитку нових знань, формування яких, як підтверджують дані численних наукових досліджень, здійснюється надзвичайно інтенсивно. Статистика свідчить, що подвоєння знань відбувається протягом одного десятиліття, а за останні три десятиліття створено близько 90% нинішнього обсягу знань. Все це й зумовлює зміну парадигми економічного розвитку, суттєво посилюючи користь її знаннєвої компоненти.

Знання завжди були важливою умовою розвитку будь-якого виробництва. Зокрема, розрахунки свідчать, що продуктивність праці фахівця з вищою освітою у 4 рази вища, ніж у людини з середньою спеціальною освітою, і у 15 разів – порівняно з працівником із загальною середньою освітою. Тому вища освіта стає для держави все більш прибуткоутворюючою. Вона у 4 рази збільшує податок на додану вартість, забезпечує зростання й інших податків і зборів, сприяє розвитку економіки в цілому.

До кінця ХХ ст. людство вже накопичило знань у таких обсягах, що вони перейшли в якісно новий стан і стали самостійним фактором виробництва, як, наприклад, земля, капітал чи робоча сила. Це робить сучасну економіку якісно іншою порівняно з усіма попередніми етапами її розвитку. Якщо раніше економіка найважливішим фактором визнавала матеріальні ресурси, то нині – знання.

Водночас і в Україні, особливо серед молодшої генерації фахівців, бізнесменів, керівників підприємств, збільшується кількість тих, хто переконаний у важливості знань для розбудови економіки в цілому і кожної її

ланки зокрема. Там, де це вже усвідомили, нині значна частина валового внутрішнього продукту формується у вищій освіті. До таких країн відноситься, скажімо, Австралія, де вища освіта за якістю не поступається американській, а за ціною є удвічі дешевшою. У цій країні до 10% національного валового продукту формується виключно в освітній сфері діяльності.

Сьогодні економіка все більше залежить від процесу виробництва, розподілу і споживання знань. Освіта, інформація, комунікація забезпечують формування до 50 % ВВП. Знання включаються у виробничу функцію на рівні з іншими факторами виробництва. Вони зумовлюють нововведення, створюють новий високотехнологічний продукт. Зростає цінність та унікальність таких знань, оволодіння якими забезпечує створення нових високотехнологічних продуктів, зумовлює підвищення вимоги до науки, фундаментальних досліджень.

Як світовий, так і вітчизняний досвід свідчить, що у кожного споживача економічних знань виробляється власний метод відбору і трансформації знань та шлях до них. Водночас усі споживачі освітнього продукту хочуть отримати високоякісні знання, які в умовах ринкової економіки є важливими як для окремої людини, так і суспільства в цілому.

Проте якісну освітню послугу здатне забезпечити лише високоорганізоване виробництво знань. Виробник останніх має також володіти інформацією про користувача відповідних знань, форми їх придбання та використання. Адже від вдалого (раціонального) використання економічних знань залежить і професійне та інтелектуальне зростання споживача, його адаптація до ринкових умов, рівень пізнання світу тощо.

Особливо важливу роль знання відіграють у тих, хто готує нову зміну, тобто в працівників освітньої сфери, де, на жаль, ще відчувається брак цих знань. У той же час дефіцит знань спричинює:

- нерозуміння та неучасть у процесі ринкових перетворень значної частини працівників освітньої сфери діяльності;
- зниження функціональної грамотності населення в цілому;
- недостатній професіоналізм економічно активного населення;
- ослаблення самооцінки власних можливостей кожним працівником;
- несформованість економічного інтересу та нерозуміння змісту нових економічних ролей, здатних поліпшити матеріальний добробут населення;
- недосконалість і неефективність економічних взаємозв'язків;
- створення та поширення необ'єктивної інформації для інших учасників соціально-економічного процесу, що, у свою чергу, нерідко зумовлює прийняття помилкових рішень, корумпованість у різних сферах економіки;
- упущення можливості створення додаткових економічних благ (товарів і послуг) тощо.

Іншими словами, держава, суспільство при низькому рівні загальної грамотності населення в цілому і освітян, що готують головну продуктивну силу, багато втрачають. Водночас ринок як об'єктивний механізм здатний

надавати реальні стимули для вдосконалення у цьому плані педагогічної праці, докорінно змінити відношення суспільства до неї. Адже останнім часом праця у сфері освіти стала неprestижною. Щоб подолати це, необхідно створити належні умови для функціонування навчальних закладів, для успішної роботи освітян та відповідної оплати праці.

В сучасних умовах функціонування освіти стає все більш залежним від розвитку економіки, основні показники якої останнім часом мають тенденцію до зростання (табл.).

Таблиця

**Динаміка основних показників економічного розвитку України
(у фактичних цінах)**

Показник	2000	2005	2006	2006 до 2000, %	2006 до 2005, %
	Україна				
ВВП, млн. грн.	170070	441452	537667	316,1	121,8
Рентабельність, усього, %	2,7	7,0	6,6	-	-
Прибуток, млн. грн.	13933,0	64370,8	76253,4	547,3	118,5
Рівень безробіття, %	4,1	3,1	2,7	-	-
Інвестиції, млн. грн.	23629	93096	125254	530	134,5
У т.ч. прямі іноземні, млн. дол. США	3875	16890	21186	546,7	125,4
Промисловість					
Обсяг реалізованої продукції, млн. грн.	182718,3	468562,6	551729	302	117,7
Рентабельність операційної діяльності, %	4,8	5,5	5,8	-	-
Прибуток, млн. грн.	8834,6	28264,3	34699,6	392,8	122,8
Інвестиції, млн. грн.	9593	35031	44804	467	127,9
Сільське господарство					
Продукція сільського господарства у порівняльних цінах 2005 р., млн. грн.	77889	92586	94895	121,8	102,5
Рентабельність, %	-1,6	12,7	10,0	-	-
Прибуток, млн. грн.	1752,4	3702,4	2731,8	155,9	73,8
Інвестиції, млн. грн.	851	5016	7309	859	145,7

Водночас зростають і видатки зведеного бюджету на розвиток освіти (рис.). Це сприяє поліпшенню умов та результатів навчально-виховного процесу, що здійснюється в закладах освіти. Жорсткі умови, які висуває ринкова система господарювання, допомагають педагогу усвідомити реальне співвідношення своїх здібностей і можливостей з власними потребами. Сучасна економічна система не виявила, на жаль, істинну цінність праці педагога. Це, на наш погляд, є однією з причин наявних у цій сфері діяльності певних суперечностей, зокрема:

- вклад педагога в розвиток економіки і суспільства, з одного боку, та занижена оцінка його праці – з іншого, що є однією з причин відтоку талановитої молоді з освітньої сфери;

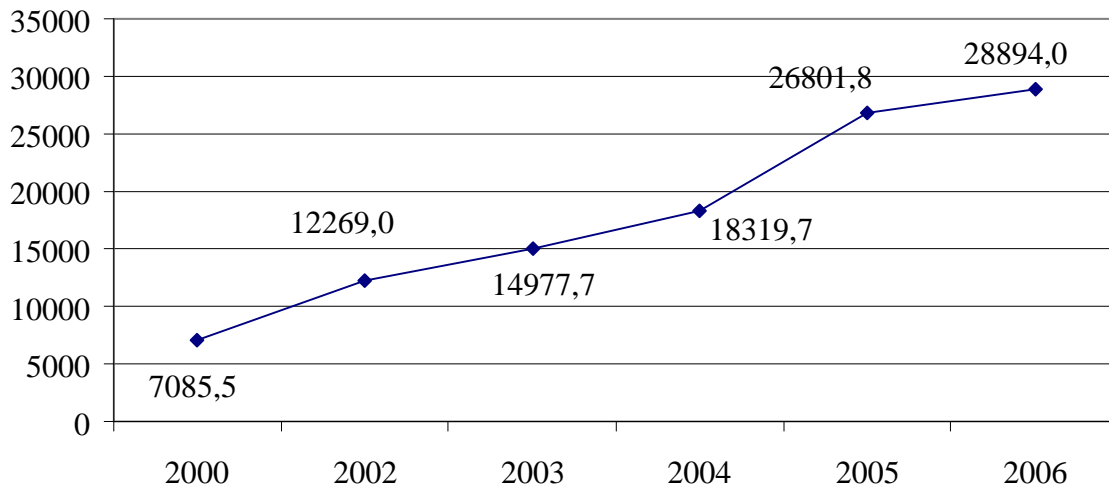

Рисунок. Динаміка видатків зведеного бюджету на розвиток освіти, млн. грн.

- об'єктивні вимоги професійного зростання всіх членів суспільства та нездатність системи освіти забезпечити його через неефективність економічних механізмів у сфері освіти;
- зростаюча потреба в кваліфікованих педагогічних кадрах і недостатнє фінансування системи педагогічної освіти в цілому та вищої зокрема;
- декларована на словах значимість педагогічної праці та фактичне її матеріально-фінансове забезпечення тощо.

Для формування соціокультурного, творчого середовища, розв'язання освітніх, соціальних та економічних проблем велике значення мають взаємозв'язки “керівник – педагогічний колектив”, “учитель – учитель”, “учитель – батьки”, “учитель – навчальний заклад”. Налагодженню цих відносин поряд з іншими чинниками допомагає також оволодіння економічними знаннями як освітянами, так і в першу чергу керівниками навчальних закладів. Тим більше, що ринкові відносини, як свідчать результати наших досліджень, у перспективі все активніше будуть впроваджуватись у навчальні заклади, освітню сферу діяльності. Підтвердженням цього є зростання мережі приватних навчальних закладів. Так, у 2006/07 н.р. в Україні функціонувало 260 приватних загальноосвітніх навчальних закладів, у яких навчалось 24,3 тис. учнів, і 199 приватних вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації, контингент студентів яких становив майже 427 тисяч.

Крім того, на ринкових засадах здійснюється підготовка кадрів у державних ВНЗ. І це в умовах обмеженого фінансування навчальних закладів з боку держави допомагає зміцнювати навчально-матеріальну базу, а кожному педагогу і керівнику усвідомити важливість знань, розуміння переваг не лише ринкової економіки в цілому, але й організації педагогічної праці в ринкових умовах. Знання дозволяють освітянам брати активну участь в управлінні не лише навчальним закладом, але й системою освіти на регіональному рівні; забезпечити на рівні навчального закладу перехід до економічної оцінки праці

учителів, викладачів ВНЗ. Саме знання можуть зацікавити кожного працівника в результатах перш за все своєї праці; у впровадженні в освітню діяльність досягнень науково-технічного прогресу; забезпечити формування конкурентоспроможних освітніх послуг, розкриття професійного потенціалу кожного працівника навчального закладу.

Як вітчизняний, так і світовий досвід свідчить, що освіта відкриває кожному працівнику можливість для формування нових соціальних характеристик та реалізації механізму адаптації працівників навчальних закладів до змінюваних умов життя і діяльності. Незважаючи на те, що цей механізм виробляється індивідуально, водночас можна виділити і загальні ознаки, а саме:

- необхідність поповнення інтелектуального багажу новими знаннями, зокрема з основ економічної теорії, стосовно законів, принципів їх дії тощо;
- освоєння нових моделей економічної поведінки та системи цінностей;
- розвиток комунікаційних навиків і навиків ділового спілкування; використання можливостей для кооперації, співробітництва в професійній сфері;
- небайдуже відношення до життя, подій, що відбуваються в суспільстві;
- намагання досягти успіху, оптимізму, віри у власні сили.

Формування освітян нової генерації, які розуміють і сприймають переваги сучасної економіки, користуються її досягненнями та ефективними інструментами, співвідносять рівень економічних знань і культури з власним професіоналізмом, – це, на наш погляд, закономірний процес, який має активно поширюватись у всіх регіонах України.

Тому в ході підготовки освітян необхідно використовувати найсучаснішу економічну інформацію, яка є надзвичайно динамічною. А це водночас потребує постійного вдосконалення змісту професійної освіти і методів підготовки кадрів.

Для підвищення ролі економічних знань серед працівників освітньої сфери, очевидно, слід підняти роль інтелектуального капіталу кожного індивіда, забезпечити, щоб він став джерелом конкурентних переваг у динамічному розвитку, пам'ятаючи, що з економічними знаннями пов'язане професійне (кар'єрне) зростання кожного працівника.

Щоправда, має місце і той факт, коли використання економічних знань носить стихійний характер. Тому вкрай важливою є розробка концепції системи економіки освіти для працівників цієї сфери, зокрема для керівників освітніх закладів, яка б передбачувала забезпечення доступності економічної освіти, підвищення її якості, інтеграції праці економістів та освітян у створенні й поширенні економічних знань серед населення в цілому та зайнятого в освіті зокрема. Економічна освіта в умовах ринку має бути неперервною. І для цього важлива зацікавленість держави із забезпеченням її відповідного фінансування.

При формуванні економічних знань необхідним є:

- вивчення попиту споживачів економічних знань (обсяг, якість, платоспроможність);
- своєчасність і повноцінне забезпечення споживачів якісними економічними знаннями;
- створення нових форм організації виробництва та поширення економічних знань у системі неперервної економічної освіти;
- розробка стратегії неперервної економічної освіти для всіх верств населення на державному рівні;
- впровадження ефективних форм стимулювання та заохочення виробництва економічних знань як з боку держави, так і бізнес-структур.

Економічна некомпетентність освітян, перш за все керівників, веде до неефективного управління навчальним закладом, його ресурсами. Як свідчать результати соціологічного обстеження, ще значна частина керівників навчальних закладів не говорить “економічною мовою”, у тому числі й тоді, коли йдеться про витрати. Причому більшість із них мають на увазі лише грошові витрати і не враховують втрати часу, фізичних і розумових зусиль. Як результат такого підходу, у навчальних закладах масовим явищем стало додаткове неоплачуване навантаження.

Керівники навчальних закладів – це, як правило, випускники педагогічних ВНЗ, які не мали змоги отримати відповідні знання з економіки. Адже у школі цей предмет здебільшого викладають історики, географи, математики, які в навчальних закладах її не вивчали. А тому викладання має виключно теоретичний характер.

Щодо економічної підготовки освітян, то у більш вигідному стані опинились фахівці соціально-економічних дисциплін. Освітняни з економічною освітою, як свідчить вітчизняний досвід, володіють основами економічної теорії, вміють вирахувати витрати, можуть оцінити альтернативну вартість прийнятих рішень, у т.ч. управлінських; знають основи менеджменту хоча б на базовому рівні. Все це дозволяє їм оцінити ефективність управління як окремим закладом, так і системою освіти в цілому; виробити необхідний набір рекомендацій. У першу чергу це відноситься до керівників, які повинні розумітися на соціальному проектуванні; бути мобільними, націленими на інновації; мати певний моральний комплекс, не бути байдужими до негараздів, що виникають у навчальному закладі, галузі, країні.

Практика свідчить, що керівник, який володіє економічними знаннями, може позитивно вплинути на навчання майбутнього покоління, допомогти своїм колегам усвідомити суспільні інтереси.

Соціальне замовлення навчальному закладу на економічні знання роблять, як правило, батьки. У них стабільний попит на ці знання. Тому важливо постійно вдосконалювати систему підготовки і перепідготовки кадрів, вносячи в навчальні курси, програми та підручники нові досягнення у сфері економіки, освіти, науки, технологій. Адже рівень розвитку економіки залежить від пропонованих знань і попиту на них. Шлях до економічної освіти – це той напрям, за яким розвивається світова цивілізація, що особливо важливо для

освітян, керівників навчальних закладів. Економічні знання – це не просто отримання інформації, а зіставлення, включення її в систему знань й емоційного сприйняття інформації. Вони дозволяють проникнути в сутність, що можливо лише завдяки поєднанню когнітивних та почуттєвих й емоційних можливостей людини.

Таким чином, підвищення рівня знань працівників у цілому й економічних зокрема дозволить поліпшити всю соціально-економічну ситуацію в Україні. Адже набуті знання допоможуть кожному працівнику сфери, керівнику навчального закладу виховати таких фахівців, які зуміли б найбільш раціонально, ефективно використати як власний потенціал, так і наявні в цій сфері ресурси.

Література

1. Андрианова В.В. Особенности воспроизводства человеческого капитала // *Экономика и управление*. – 1999. – № 2. – С. 8–11.
2. Близнюк Б., Власенко Т. Людський капітал як фактор економічного зростання // *Україна: аспекти праці*. – 2003. – № 6. – С. 20–24.
3. Воронин А.А. Экономика высшего образования в новых условиях хозяйствования. – М.: НИИ высшего образования. 1999. – 193 с.
4. Журавський В.С., Згуровський М.З. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти // <http://www.mon.gov.ua>.
5. Колот А.М. Реалізація основних принципів Болонської декларації при підготовці фахівців економічного профілю // *Економічна теорія*. – 2004. – № 2. – С. 87–88.
6. Сучасна економічна освіта: Україна і Болонський процес / За ред. В.Д. Базидевича. – К., 2006. – 326 с.
7. Куценко В.І. *Економіка освіти*. – К., 2001. – 105 с.
8. Куценко В.І. *Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики)*. – Ніжин: Аспект – Поліграф, 2008. – 818 с.
9. *Економіка знань: мировые тенденции и Россия* // *Вестник Московского университета*. Сер. 6: Экономика. – 2005. – № 3. – С. 100–110.

УДК 338.46:37

О.А. КАРПЮК

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПОНЯТТЯ ОСВІТНЬОЇ ПОСЛУГИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

За останні десять років сфера послуг в економіці України починає займати все більш стійкі позиції. Це стосується насамперед освітніх послуг, про що свідчить динаміка їх реалізації в Україні. Проте, незважаючи на позитивні тенденції розвитку, залишається невирішеною низка проблем на теоретико-методологічному та емпіричному рівнях.